

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС (У РАМКАХ ДІЇ УГОДИ ПРО ПАРТНЕРСТВО І СПІВРОБІТНИЦТВО)

У статті проаналізовано основні результати економічної інтеграції України до європейського економічного простору в рамках дії Угоди про партнерство і співробітництво за напрямками: технічна і фінансова допомога, торгівля, інвестиції. Показано, що, незважаючи на низку недоліків, процес реалізації УПС загалом привів до подальшого розширення економічних відносин між Україною та ЄС, а державна політика України щодо курсу на євроінтеграцію допомагала прискорити стабілізаційні процеси в економіці нашої держави.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, зовнішня політика, економічна інтеграція, економічне співробітництво, технічна і фінансова допомога, торгівля, інвестиції.

В статье проанализированы основные результаты экономической интеграции Украины в европейское экономическое пространство в рамках действия Договора о партнерстве и сотрудничестве по направлениям: техническая и финансовая помощь, торговля, инвестиции. Показано, что, несмотря на некоторые недостатки, процесс реализации УПС в целом привел к последующему расширению экономических отношений между Украиной и ЕС, а государственная политика Украины относительно направления курса на евроинтеграцию помогла ускорить стабилизационные процессы в экономике нашего государства.

Ключевые слова: Украина, Европейский Союз, внешняя политика, экономическая интеграция, экономическое сотрудничество, техническая и финансовая помощь, торговля, инвестиции.

The main results of the economic integration of Ukraine into the European economic area based on the Treaty on Partnership and Cooperation in the spheres of technical and financial assistance, trade, and investment are analyzed in the article. It is shown that apart from some insufficiencies, process of Treaty implementation generally brought further expansion of economic cooperation between Ukraine and the EU, and the state policy of Ukraine towards euro integration helped to speed up the stabilization processes in the economy of our state.

Key words: Ukraine, the European Union, external politics, economic integration, economic cooperation, technical and financial assistance, trade, investment.

Курс на вступ до Європейського Союзу є головним та незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, що закріплений у Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) [19], Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» [21], що втратила чинність на основі Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010 р.) [20]. Базовим документом, що визначає правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною і ЄС, є Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС (УПС). Однак у лютому 2008 р. термін дії Угоди закінчився, адже вона була підписана в червні 1994 р., а набула чинності 1 березня 1998 р.

строком на 10 років. Після закінчення строку дії Угоди за згодою сторін вона або автоматично продовжується, або її повинна замінити нова оновлена чи більш посилена угода, переговори про яку ведуться між Україною та ЄС протягом останніх років. Однак саме УПС упродовж 10 років була основою співробітництва між Україною та ЄС, а отже, доцільно проаналізувати її основні напрямки і головні результати реалізації з точки зору економічної інтеграції України до європейського економічного простору.

Спеціалістами з державного управління розглядалися економічні аспекти інтеграції України до Європейського Союзу. Так В. Попова досліджувала шляхи удосконалення податкової політики

в умовах євроінтеграції [18], Л. Ільченко-Стойва – державний механізм монетарної політики України в контексті європейської інтеграції [9], Г. Дмитренко – державне управління процесами адаптації податкової системи України до вимог Європейського Союзу [5].

Наголос на національній безпеці України у зв'язку з євроінтеграційними процесами зробив у своїй науковій роботі з державного управління В. Жаховський [6]. Крім того, державні управлінці досліджують і державно-управлінський досвід інших країн, як наприклад, Т. Ілюк щодо урядових інформаційних компаній з європейської інтеграції в Польщі [10].

Однак найбільш популярними і досліджуваними тематиками європейської інтеграції серед науковців з державного управління є врядування в Україні в контексті європейської інтеграції, в тому числі і його регіональні аспекти, а також соціальні і гуманітарні напрямки інтеграції України до Європейського Союзу.

Розвиток європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні досліджував І. Грицьак [4]. Регіональні аспекти євроінтеграції України до ЄС аналізували І. Куліш [11], А. Лавренчук [12], Е. Топалова [24], О. Чумакова [25].

Ю. Бондаренко [2], О. Григор [3], Ю. Журавльова [7], Ю. Лагутов [13], О. Малиновська [14], Р. Сторожук [23], К. Шкумбатюк [26] – ці науковці з державного управління приділяли увагу соціальним та гуманітарним питанням європейської інтеграції нашої держави.

Таким чином, можна говорити про те, що хоча економічні аспекти євроінтеграційних процесів є одними з найбільш важливих, порівняно з іншими напрямками інтеграції до ЄС, їм не приділяється достатньо уваги серед досліджень у сфері державного управління. Тому метою даної статті є висвітлення певних загальних економічних моментів європейської інтеграції України в рамках дії Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом. Завданнями виступають виокремлення не лише загальних положень Угоди, а й наслідків її дії для економічного розвитку нашої держави, а також головних напрямків співробітництва між Україною та ЄС в економічній сфері.

Насамперед, потрібно зробити наголос на тому, що положення Угоди про торгівлю і співробітництво між ЄС і СРСР повністю поширювалися на Україну як республіку колишнього Радянського Союзу. Дана Угода, термін дії якої склав 10 років, була зорієнтована на розвиток взаємного співробітництва в низці галузей економіки, важливих і для українського народного господарства: вугледобувній промисловості, сільському господарстві, захисті довкілля, електроенергетиці, секторі послуг тощо. В Угоді підкреслювалося, що економічне співробітництво будуватиметься на принципах рівноправності, недискримінації і взаємності. Після розпаду СРСР у 1991 р. Угода

про торгівлю і співробітництво між ЄС і СРСР була трансформована у двосторонні угоди між ЄС і СНД на основі обміну відповідними листами, які пізніше були замінені Угодами про партнерство і співробітництво. Головна мета УПС – створення сприятливих умов для інтеграції СНД у європейський і світовий економічний порядок. Угоди також розглядали проблематику політичного співробітництва і мали у цілому комплексний характер. Специфічною рисою угоди було положення про збереження єдиного економічного простору між країнами-членами СНД.

Щодо важливості підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС для реалізації євроінтеграційної стратегії нашої держави свідчить той факт, що подібні підписані угоди про партнерство і співробітництво «мали проміжний характер між Угодою про торгівлю і співробітництво ЄС з СРСР від 1989 р. і договорами про асоціацію, підписаними з країнами Центрально-Східної Європи» [1, с. 27].

16 червня 1994 р. Україна першою з країн СНД уклала Угоду про партнерство й співробітництво з ЄС. Потрібно зазначити, що відповідні угоди були укладені Європейським Союзом майже з усіма країнами-членами Співдружності незалежних держав (СНД), які виникли на терені колишнього СРСР. УПС була ратифікована Верховною Радою України 10 листопада 1994 р. і набула чинності 1 березня 1998 р. після її ратифікації національними парламентами країн-членів ЄС.

Угода охоплює чотири основних напрямки: політичний діалог та зовнішня політика і політика безпеки; питання юстиції, свободи і безпеки; економічне та секторальне співробітництво і створення глибокої та повномасштабної зони вільної торгівлі. УПС відкрила можливість для поступового зближення України з ЄС. У рамках УПС відбувається регулярний політичний діалог між Україною і ЄС на всіх рівнях, включаючи президентський. Таким чином, Угода визначила наміри та зобов'язання сторін із забезпечення партнерства та взаєморозуміння. Вона виявляє обопільну прихильність до демократії та ринкової економіки і водночас визначає перелік вимог для України у різних сферах життя [8, с. 14].

Угода визначила 28 сфер, у яких ЄС і Україна мають наміри розвивати співробітництво, серед них: промислове співробітництво; сприяння інвестиціям та їхній захист; державні закупівлі; стандартизація і сертифікація; видобувна промисловість і виробництво сировини; наука і технології; освіта і професійна підготовка; сільське господарство; енергетика; використання атомної енергії в цивільних цілях; довкілля; транспорт; космічна промисловість; поштовий зв'язок і телекомунікації; фінансові послуги; боротьба з відмиванням грошей; грошово-кредитна політика; регіональний розвиток, включаючи контакти на регіональному рівні; співробітництво в соціальній сфері (охорона здоров'я, зайнятість і соціальний захист); туризм; малі та середні підприємства; інформація і зв'язок;

захист споживачів; митна політика; статистика; боротьба з наркобізнесом; культура.

Сторони погодились надати одна одній режим найбільшого сприяння у торгівлі товарами. Це означає, що одна зі сторін не може встановлювати на імпорт або експорт іншої сторони вищі митні податки чи збори, ніж ті, що вона встановила для будь-якої іншої країни. Сторони зобов'язалися забезпечити свободу транзиту через свою територію товарів, що надходять із митної території іншої сторони. Україна зобов'язалася не обкладати митними зборами товари, що ввозяться на її територію тимчасово. Угода передбачила скасування кількісних обмежень на імпорт із ЄС в Україну, а також із України в ЄС.

Економічна інтеграція і розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС полягає у лібералізації та синхронізованому відкритті ринків ЄС і України, у взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям із ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС, у запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників.

Згідно з УПС, при заснуванні українських компаній на своїй території ЄС надає Україні статус найбільшого сприяння, тобто відкрити українську компанію на території Євросоюзу можна на тих самих умовах, як і компанію більшості інших країн. Будучи заснованою, українська компанія отримує національний режим, тобто вона має підпорядкувати свою діяльність тим самим правилам, що й компанії ЄС. Для компаній ЄС, які діють на терені України, встановлено дещо інші правила діяльності. Коли такі компанії започатковують свою діяльність в Україні, вони можуть на свій вибір отримати або національний статус (керуватися правилами, встановленими для українських компаній), або статус найбільшого сприяння (керуватися найсприятливішими правилами, встановленими для іноземних компаній) залежно від того, які умови є більш сприятливими. Але в деяких галузях такого вибору не існує, і режим, що пропонується іншим іноземним компаніям, автоматично встановлюється і для компаній ЄС [22].

Угода про партнерство і співробітництво доповнювалась галузевими угодами, укладеними між Україною і ЄС: Угодою між Європейськими співтовариствами й Україною про торгівлю текстильними виробами (5 травня 1993 р.); Угодою між урядом України й Комісією Європейських співтовариств про створення Контактної групи з вугілля і сталі (8 червня 1994 р.); Угодою між ЄСВС і урядом України про торгівлю сталеливарними виробами (15 липня 1997 р.); Багатосторонньою рамковою Угодою INOGATE між Україною і ЄС щодо створення правових засад міжнародного співробітництва із забезпечення енергоносіями країн Західної Європи (22 липня 1999 р.); Угодою про співробітництво між урядом України і Євратомом у галузі керованого термоядерного синтезу (23 липня 1999 р.); Угодою про

співробітництво між урядом України і Євратомом у галузі ядерної безпеки (23 липня 1999 р.); Угодою про безквотову торгівлю текстильною продукцією на 2001-2004 роки (грудень, 2000 р.).

Угода надала значний поштовх розвитку взаємовідносин між Україною та ЄС. Так 6 грудня 1996 р. Рада ЄС, враховуючи проголошення Україною курсу на європейську інтеграцію, прийняла План дій щодо України, який передбачив шість головних напрямків діяльності ЄС і країн-членів щодо України: 1) підтримка політики макроекономічної стабілізації, а також сприяння поглибленню економічних реформ в Україні; 2) сприяння входженню України у європейську систему безпеки; 3) підтримка трансформації українського суспільства, допомога в проведенні адміністративної й законодавчої реформ; 4) підтримка регіонального співробітництва: сприяння розвитку співробітництва України з сусідами, зокрема, асоційованими членами ЄС, а також підтримка співробітництва країн Чорноморського басейну; 5) допомога в реформуванні енергетичного сектора: сприяння втіленню стратегії енергозбереження, реструктуризація вугледобувної галузі, диверсифікація джерел постачання палива, підвищення рівня безпеки атомних електростанцій, закриття Чорнобильської АЕС [16].

Слід відзначити, що основними формами економічного співробітництва України і ЄС є технічна і фінансова допомога, торгівля, інвестиційна діяльність. Розглянемо їх більш детально.

За обсягами технічної допомоги з боку ЄС Україна в 1990-х рр. посідала серед пострадянських республік друге місце після Росії. Технічна допомога здійснювалася через програми Тасіс як основні механізми реалізації УПС. Під «технічною допомогою» в рамках Тасіс мається на увазі система заходів, покликаних сприяти створенню й розвитку в країнах-реципієнтах структур, орієнтованих на ринок, а також громадянського суспільства, із залученням західних експертів, консультантів, викладачів і радників. У рамках Тасіс питання капітального будівництва, реконструкції виробництва, поставки технологічного обладнання і прями інвестиції не передбачались. У рамках програми фінансувалося надання послуг і в обмеженому обсязі – поставки допоміжного обладнання.

Пріоритетними напрямками програми Тасіс в Україні були визначені: ядерна безпека й охорона довкілля, зокрема, підтримка зусиль уряду України, спрямованих на закриття ЧАЕС і будівництво нових електростанцій для забезпечення держави в енергії, а також підвищення безпеки існуючих реакторів; реорганізація енергетичного сектора; впровадження енергозбереження; реструктуризація державних підприємств; розвиток приватного сектора; зміцнення фінансової системи; підвищення ефективності аграрного сектора, розвиток харчової промисловості; допомога у створенні сучасної транспортної інфраструктури; адміністративна реформа; розвиток людських ресурсів; освіта. У рамках двох пріоритетних цілей – під-

тримки економічних реформ і зміцненні демократії – програма Tasis охоплювала всі сфери життя країн-реципієнтів: економіку, політику, правову систему, освіту, державні інституції й управління, громадські організації.

Протягом 1990-х рр. спостерігалось посилення орієнтації України на ЄС у зовнішньоекономічній політиці. Якщо у 1995 р., за інформацією Мінекономіки, експорт українських товарів у 15 країн-членів ЄС складав 10,7 % від сукупного товарного експорту України, то у 2000 р. – уже 16,2 %; відповідні показники щодо імпорту становили 14,9 % і 20,6 %. На початку XXI століття ЄС залишався найбільшим торговельним партнером України після країн СНД, на частку якого припадало 18 % зовнішньоторговельного обороту країни. Водночас, питома вага України в зовнішньоторговельному обороті ЄС залишалась незначною – 0,42 %. Іншою негативною тенденцією в 1990-х роках було збереження негативного сальдо в торгівлі України з ЄС. Лише в 1998 р. негативне сальдо скоротилось до 727,7 млн дол США (у 1997 р. – 1287,1 млн дол США). У 2000 р. негативне сальдо у торгівлі України з ЄС складало 307,1 млн дол США. З 1998 р. намітилася тенденція певної стагнації експорту українських товарів у ЄС, що вплинуло на позитивну динаміку попередніх років. Щодо імпорту з ЄС, то він скоротився у 1997-1999 роках на 29 % і лише в 2000 р. виявив ознаки певного зростання [15]. На думку іноземної дослідниці В. Фріц, «у другій половині 1990-х рр. торгівля в Україні поступово почала збільшуватися у напрямку Центрально-Східної Європи та Європейського Союзу, хоча Російська Федерація та країни СНД залишалися найбільшими торговельними партнерами України» [27, с. 148]. Отже, загалом динаміка зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС лишалася нестійкою і недостатньою для забезпечення прискореного входження в економічний простір ЄС.

Лідером у торгівлі з Україною у 1990-х рр. була Німеччина. Далі йшли Італія, Франція, Іспанія, Австрія, Нідерланди. На ці країни припадало 77,8 % товарообороту України з ЄС. Найменші обсяги торгівлі спостерігалися з Люксембургом, Бельгією, Швецією. Практично ті ж самі країни займали провідні позиції в українському імпорті. Так основними експортерами товарів з ЄС на український ринок наприкінці 1990-х були Німеччина – 8,56 %, Італія – 2,77 %, Франція – 2,03 %, Великобританія і Нідерланди – по 1,09 % та Фінляндія – 0,78 % [15].

У галузі інвестування країни-члени займали здебільшого вичікувальну позицію. Це було обумовлено нестабільністю української економіки. Так, наприклад, Україну почали включати до міжнародних рейтингів лише в кінці 1990-х рр. і її відразу віднесли до найгірших категорій з можливих. У 1997 р., напередодні оприлюднення перших міжнародних рейтингів України, уряд нашої держави взяв великі кредити в міжнародних організаціях під надзвичайно високі відсотки.

Фінансова криза в Росії у 1998 р. на деякий час призвела до закриття міжнародних кредитних ринків. У результаті цього зовнішній борг України досяг своєї найвищої точки у 1999 р., коли сягав приблизно 50 відсотків ВВП; надалі він поступово зменшувався через більш повільні темпи отримання міжнародних кредитів та збільшення ВВП країни [27, с. 148].

Звідси станом на 1 січня 2001 р. лише чотири країни вклали в українську економіку, переважно в галузі харчової промисловості й внутрішньої торгівлі, капітал у сумі понад 100 млн дол США: Нідерланди – 361,8 млн дол США (9,3 % усіх прямих іноземних інвестицій в Україні), Великобританія – 299,4 млн дол США (7,7 %), Німеччина – 237,9 млн дол США (6,1%), Австрія – 126,3 млн дол США (2,5%). Водночас, у 1990-х рр. ЄС залишався найбільшим іноземним інвестором в Україні, який інвестував більше, ніж США та Росія разом. За даними Міністерства статистики України, порівняно з початком 1995 р., загальний обсяг прямих іноземних інвестицій з країн-членів ЄС збільшився більш як у 6 разів і на 1 січня 2001 р. становив 1415,7 млн дол США. Разом із тим частка прямих інвестицій з країн-членів ЄС в останні роки стабільно зменшувалася: з 45,6 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій на початку 1998 р. до 36,6 % – на січень 2008 р. [16].

Ці капіталовкладення були здійснені більше ніж у 2 тис. українських підприємств. Крім харчової промисловості – 241,2 млн дол США (14,5 % від загального обсягу інвестицій) і внутрішньої торгівлі – 119,7 млн дол США (7,2 %), у європейських інвесторів інтерес щодо вкладання капіталу викликали такі галузі економіки України, як хімічна та нафтохімічна промисловість – 81,8 млн дол США (4,9 %), машинобудування й металообробка – 63,2 млн дол США (3,8 %), фінанси, кредит, страхування, пенсійне забезпечення – 52,7 млн дол США (3,2 %), будівництво й виробництво будівельних матеріалів – 45,6 млн дол США (2,7 %) [22].

За багатьма відносними та навіть абсолютними показниками іноземних інвестицій Україна займала одні з останніх місць серед країн Центральної та Східної Європи. В економічних зв'язках між українськими і європейськими фірмами у 1990-ті рр. переважали прості експортно-імпортні операції, бартерний обмін, операції з давальницькою сировиною. Прямі іноземні інвестиції залишалися на достатньо низькому рівні в Україні в кінці 1990-х рр. як і в інших не багатих на ресурси країнах СНД. Така ситуація загалом була результатом несприятливого інвестиційного клімату, незважаючи на деякі покращення у податковій системі для підприємств із іноземним капіталом [27, с. 148]. Звідси випливає, що «інтеграція економіки України в європейський простір вимагає також створення сприятливого «інвестиційного середовища» для залучення і утримання в країні глобальних високотехнологічних інвестицій, реінвестування отриманих прибутків»

[8, с. 13]. Адже, як було показано, основними причинами невисокої активності іноземного капіталу, в тому числі з країн ЄС, була відсутність в Україні сприятливого інвестиційного клімату.

На думку європейської дослідниці В. Фріц, зовнішні впливи на процес державотворення в Україні дещо збільшилися у другій половині 1990-х рр., але не стали домінуючими порівняно з внутрішніми факторами. Щодо відносин України з ЄС вона відзначає, що на той період їй досі було відсутнє серйозне зацікавлення як України в ЄС, так і ЄС в Україні [27, с. 148].

Однак, незважаючи на певні проблеми і недоліки в інтеграції України до європейського ринку, на сучасному етапі необхідно інтенсифікувати економічну інтеграцію України до ЄС, адже до стратегічних інтересів України в Європі належать необхідність технологічної модернізації вітчизняного виробництва, можливість оволодіння наукомісткими технологіями. Потрібна зміна інерційного індустріального розвитку на розвиток інноваційний, який би відповідав вимогам сучасного етапу науково-технічної революції. Цьому сприятиме розвиток широкомасштабних економічних стосунків із високорозвинутими європейськими країнами. Україна зацікавлена в широких інвестиціях цих країн із метою технологічної перебудови свого народногосподарського комплексу. Необхідні також відповідна фінансова підтримка з боку цих країн, розвиток фінансового співробітництва з ними [8, с. 13].

Таким чином, у підсумку ще раз наголосимо на тому, що стаття 6 «Пріоритети національних інтересів» із змінами, внесеними згідно із Законом № 2411-VI від 01.07.2010 Закону України «Про основи національної безпеки України», встановлює

одним із пріоритетів «інтеграцію України в європейський політичний, економічний, правовий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України» [19]. Більш того, після закінчення строку дії УПС стаття 11 «Засади зовнішньої політики» Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07. 2010 р. однією з основних засад зовнішньої політики України визначає «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [20].

З 1998 р. до 2008 р. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС була основою економічної співпраці і відносин між двома сторонами Угоди. І саме поступова реалізація даного договору дозволила зараз говорити про значний прогрес у розвитку відносин між Україною та ЄС з точки зору економічної інтеграції України до ЄС. Незважаючи на низку недоліків, процес реалізації УПС загалом розвивався позитивно і привів до подальшого розширення економічних відносин між Україною та ЄС. Очевидно, що швидкість і масштаби економічної інтеграції залежать від багатьох факторів та послідовності заходів, ужитих Україною, її спроможності забезпечити практичне втілення задекларованих пріоритетів. Загалом же державна політика України щодо курсу на євроінтеграцію допомагає прискорити стабілізаційні процеси в тому числі і в економіці нашої держави, адже стандарти ЄС є тотожними тим орієнтирам, які стоять перед Україною у побудові економічних відносин за зразком провідних європейських держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барінгольд О. Інтеграція України до Європейського економічного простору / О. Барінгольд // Вісник КНТЕУ. – 2006. – № 3.
2. Бондаренко Ю. М. Державне управління соціальним захистом населення в умовах європейської інтеграції України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / Ю. М. Бондаренко. – Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
3. Григор О. О. Формування інформаційного суспільства в Україні в контексті інтеграції в Європейський Союз (державно-управлінський аспект) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.01 / О. О. Григор. – Львівський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентіві України. – Л., 2003. – 20 с.
4. Грицяк І. А. Розвиток європейського управління в контексті впливу на державне управління в Україні : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / І. А. Грицяк. – Національна академія держ. управління при Президентіві України. – К., 2006. – 36 с.
5. Дмитренко Г. В. Державне управління процесами адаптації податкової системи України до вимог Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / Г. В. Дмитренко. – Національна академія держ. управління при Президентіві України. – К., 2004. – 20 с.
6. Жаховський В. О. Державне управління системою формування кадрового потенціалу медичної служби Збройних Сил у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / В. О. Жаховський. – Національна академія держ. управління при Президентіві України. – К., 2005. – 20 с.
7. Журавльова Ю. О. Механізми державного управління реформуванням вищої освіти України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / Ю. О. Журавльова. – Одеський регіональний ін-т держ. управління; Національна академія держ. управління при Президентіві України. – О., 2009. – 20 с.
8. Зовнішня політика України: здобутки і проблеми. – К. : Т-во «Знання» України, 2007. – 24 с. – ISBN 978-966-618-239-8.
9. Ільченко-Сюйва Л. В. Державний механізм монетарної політики України в контексті Європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Л. В. Ільченко-Сюйва. – Національна академія державного управління при Президентіві України. – К., 2005. – 20 с.
10. Ілюк Т. М. Урядові інформаційні компанії з європейської інтеграції в Польщі: теоретико-методологічний підхід : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Т. М. Ілюк. – Національна академія держ. управління при Президентіві України. – К., 2009. – 20 с.
11. Куліш І. М. Державне управління регіональним розвитком України в контексті європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.01 / І. М. Куліш. – Львівський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентіві України. – Л., 2009. – 24 с.

12. Лавренчук А. О. Становлення та розвиток регіональних механізмів інтеграції України до Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / А. О. Лавренчук. – Національна академія держ. управління при Президентові України. – К., 2004. – 20 с.
13. Лагутов Ю. Е. Політико-управлінські засади взаємодії України з українською діаспорою в державах Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.01 / Ю. Е. Лагутов. – Національна академія держ. управління при Президентові України. – К., 2008. – 20 с.
14. Малиновська О. А. Управління зовнішніми міграціями в контексті європейської інтеграції України : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / О. А. Малиновська. – Національна академія держ. управління при Президентові України. – К., 2005. – 32 с.
15. Мерніков Г. І. Європейська інтеграція України та економічна безпека держави / Г. І. Мерніков [Електронний ресурс] // Центр європейських ініціатив. – Режим доступу : <http://www.eu.sumy.ua/nc/center/articles/>.
16. Пашков М. Україна і розширення ЄС: проблеми, наслідки, перспективи [Електронний ресурс] / М. Пашков, В. Чалий // Дзеркало тижня. – № 45 (369). – 17-23 листопада 2001 р. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/1000/1600/32932/>.
17. Пероганич Ю. Позиційний документ асоціації «BusinessEurope» щодо угоди про створення зони вільної торгівлі між ЄС та Україною (ЗВТ) [Електронний ресурс] / Ю. Пероганич // Асоціація підприємств інформаційних технологій України. 2008-07-13. – Режим доступу : <http://apitu.org.ua/node/780>.
18. Попова В. В. Удосконалення податкової політики України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / В. В. Попова. – Національна академія держ. управління при Президентові України. – К., 2009. – 20 с.
19. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>.
20. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>.
21. Про основні напрями зовнішньої політики України. Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3360-12>.
22. Сидорук Т. В. Україна та Європейський союз на шляху до нової базової угоди / Т. В. Сидорук [Електронний ресурс] // Науковий блог НАУ «Острозька академія». – Режим доступу : <http://naub.org.ua/?p=420>.
23. Сторожук Р. П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізми реалізації : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Р. П. Сторожук. – Одеський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – О., 2007. – 20 с.
24. Топалова Е. Х. Наближення вітчизняної системи врядування до європейських стандартів: регіональний рівень : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / Е. Х. Топалова. – Одеський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – О., 2008. – 20 с.
25. Чумакова О. В. Шляхи розвитку місцевого самоврядування України в контексті досвіду держав Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / О. В. Чумакова. – Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – Д., 2008. – 20 с.
26. Шкумбатюк К. Л. Державна політика України у сфері громадянства в контексті європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / К. Л. Шкумбатюк. – Львівський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – Л., 2004. – 19 с.
27. Fritz V. State-building : A Comparative Study of Ukraine, Lithuania, Belarus, and Russia / V. Fritz. – Budapest-NY : Central European University Press, 2007, 384 p. ISBN 978-963-7326-99-8.

Рецензенти: Багмет М. О. – д.і.н., професор,
Дерега В. В. – к.політ.н., доцент.

© Палагнюк Ю. В., 2010

Стаття надійшла до редколегії 01.11.2010 р.